

Remissvar: Stärkt fokus på framtidens forskningsinfrastruktur (SOU 2021:65)

Forte konstaterar att utredaren haft ett komplext uppdrag, med många olikartade frågor. Forskningsinfrastruktur (FI) är ett samlingsbegrepp som inrymmer en mängd olikartade verksamheter, där den gemensamma nämnaren kan sägas vara att infrastrukturerna används för att generera och lagra data av betydelse för forskningen. Vilken typ av anläggningar och processer som används för detta varierar dock stort, liksom kostnaden. Forskningsinfrastruktur inom Fortes ansvarsområden utgörs i väldigt hög grad av olika databaser och longitudinella studier kring människors hälsa, arbete och levnadsförhållanden. Forte vill understryka vikten och betydelsen av att finansieringen av sådana FI värnas långsiktigt och våra specifika synpunkter rör de förslag från utredningen som har bäring på sådana infrastrukturer.

Fortes övergripande bedömning är att utredningen generellt sett har svagheter i argumentationen kring vilka problemen är i dagens system för finansiering och organisering av forskningsinfrastruktur. I synnerhet är det problematiskt att resonemangen kring för- och nackdelar med olika tänkbara åtgärder och reformer är så kortfattade och grunda, att det är svårt att förstå vilka de avgörande argumenten egentligen är för de förslag som läggs. Även i de fall då utredningen föreslår att nuvarande ordning kan bibehållas i stort sett oförändrad, är det svårt att följa resonemang och värdera de slutsatser som dras.

Forte noterar också att utredningen fokuserar på nationell infrastruktur, vilket innebär att ett antal för svensk forskning viktiga infrastrukturer inte berörs av överväganden och förslag. Givet forskningens internationalisering och behovet av jämförande data är det enligt vår mening svårt att dra en skiljelinje mellan inhemsk och internationell FI, och när utredningens förslag beaktas måste de eventuella konsekvenserna för Sveriges medverkan i och nyttjande av internationella FI också beaktas.

När det kommer till specifika förslag som läggs av utredningen vill Forte avvisa förslaget att inrätta en myndighet för forskningsinfrastruktur av särskilt nationellt intresse (avsnitt 8.6). Utredningen väljer att inte närmare definiera vad som avses med "särskilt nationellt intresse", men de exempel som ges handlar om de största och mest kostsamma infrastrukturerna i Sverige. Det innebär att det finns FI av nationellt intresse inom bl a Fortes ansvarsområden, inom såväl som utom Sveriges gränser, som skulle falla utanför denna nya myndighets mandat och som även fortsättningsvis skulle behöva hanteras av Rådet för forskningens infrastrukturer (RFI) eller annan aktör. Det är Fortes uppfattning att en sådan delning av ansvaret för finansiering av FI vore olycklig och att en fortsatt sammanhållen process för finansiering är att föredra.

Även om man tolkar förslaget så att hela RFI:s ansvar ska flyttas till en ny myndighet menar Forte att utredningen inte övertygande har visat att det skulle medföra några

fördelar för finansieringen och driften av FI. Utredningen pekar på att vetenskaplig kvalitet kan behöva vägas mot andra relevanta samhällsintressen när det gäller prioritering av forskningsinfrastrukturer. Detta innebär att hänsyn också bör tas till bland annat ökad tillgänglighet, affärsmöjligheter för svenska företag, forskning som möter samhällsutmaningar och stärkt internationell konkurrenskraft. Forte instämmer i att detta kan vara svårt att göra inom ramen för den nuvarande modellen. Vi menar samtidigt att denna typ av svåra avvägningar inte löses automatiskt av att verksamheten sköts av en särskild myndighet. I synnerhet som utredningen anger att den nya myndighetens utgångspunkter bör präglas av ett ”bottom up”-perspektiv med sakkunniggranskning och fokus på vetenskaplig kvalitet. Då blir det svårt att se att det vidare perspektiv på prioriteringen av FI där även relevanta samhällsintressen inkluderas ska kunna bli verklighet.

Forte menar att det i linje med utredningens förslag i avsnitt 8.7 är rimligare att utveckla nuvarande former för prioritering och finansiering inom ramen för Vetenskapsrådets verksamhet, och då specifikt inom RFI. Samtidigt är utredningens förslag i denna del ganska otydliga. Man argumenterar för behovet av ett vidgat perspektiv vid bedömning och prioritering av FI och menar att det är mer än behovet av FI för forskning av högsta vetenskapliga kvalitet som måste vägas in. Man argumenterar vidare för ett förtydligt och preciserat system för prioritering av FI. De förslag som läggs handlar dock i huvudsak om finansieringsformer och att FI av särskilt nationellt intresse enligt utredningen borde hanteras separat. De konkreta förslag som läggs kring den faktiska processen för prioritering inskränker sig till att näringsliv och vårdsektor också borde vara företrädare i RFI och dess rådgivande grupper som bedömer och bereder ansökningsärenden.

Forte instämmer i behovet av ett vidgat perspektiv vid bedömning och prioritering av FI eftersom det så uppenbart finns flera drivkrafter och behov som lett fram till dagens FI-landskap än de rent forskningspolitiska. Att vidga representationen i RFI och dess beredande organ kan vara en del av en sådan process, men knappast den enda. Om prioriteringen av FI ska vara intimt förknippad med prioriteringen av forskning (avsnitt 7.7.3) borde även en bredare uppsättning finansiärer medverka i RFI, liksom VRs ämnesråd. Dessutom menar vi att andra intressenter än näringslivet är viktiga att inkludera för att få till stånd ett vidgat perspektiv. Utöver att bredda representationen menar vi att själva prioriteringsprocesserna borde ha diskuterats närmare av utredningen, eftersom processens utformning är central för att de olika intressen som inkluderas i det vidgade perspektivet också ska kunna vägas samman på ett rimligt sätt.

Forte kan se fördelar med förslaget att samla olika digitala tjänster som inte naturligt hör hemma hos nuvarande värmyndigheter, såsom SUNET, i en ny myndighet. Forte avvisar dock förslaget att en sådan myndighet för digital infrastruktur också skulle fungera som en sammanhållen digital infrastruktur för känsliga data, vilken enligt tankegångarna i utredningen skulle sköta utlämnande av känsliga data för forskningssyfte, men även agera personuppgiftsbiträde för forskning på sådana data. Forte menar att de problem med tillgång till data som forskare möter inte bygger på bristande tillgång till metadata eller att forskare saknar överblick över vilka data och aktörer som finns, utan på att ansvariga myndigheter ofta gör striktare bedömningar av sekretessbehov än de behöver under gällande regelverk och att de därför lämnar ut mindre data än de skulle kunna. Då dessa bedömningar dessutom varierar mellan myndigheter, handläggare och över tid har

vi ett system som är oförutsägbart och icke-transparent. Förslag på nya organisatoriska strukturer mellan forskarna och registerförande myndigheter kommer enligt vår bedömning att förstärka snarare än avhjälpa existerande problem. Det grundläggande problemet kan enligt vår uppfattning inte lösas annat än genom tydligare krav på registerförande myndigheter när det gäller datautlämning för forskning, förslagsvis genom att de i sina instruktioner får till uppgift att tillhandahålla data för forskningsändamål.

Beslut i ärendet har fattats av generaldirektör Jonas Björck efter föredragning av avdelningschef Cecilia Beskow och huvudsekreterare Olle Lundberg.

Jonas Björck
Generaldirektör